

Iwona M. Batyk

**WPŁYW DZIAŁALNOŚCI TURYSTYCZNEJ NA
ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH
WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO**

***IMPACT OF TOURISM
ON THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT
OF RURAL AREAS WARMIA AND MAZURY VOIVODESHIP***

Streszczenie

Zróżnicowanie sposobu użytkowania obszarów wiejskich w województwie warmińsko-mazurskim ma wpływ na odmienny poziom zagospodarowania infrastrukturalnego poszczególnych jego części. Odmienność ta bezpośrednio oddziałuje na jakość warunków życia mieszkańców oraz możliwości prowadzenia działalności turystycznej. Przyczyn zróżnicowanego poziomu zagospodarowania infrastrukturalnego jest wiele np. położenie względem większych miast, granicy państwa oraz promocja produktów turystycznych.

Celem opracowania jest prezentacja wyników badań dotyczących wpływu działalności turystycznej na zrównoważony rozwój obszarów wiejskich. Zaprezentowano również zagrożenia związane z prowadzeniem działalności turystycznej na obszarach wiejskich oraz cechy turystyki zrównoważonej.

Słowa kluczowe: obszary wiejskie, działalność turystyczna, postawy ekologiczne, zagrożenia

Summary

Diversification of rural areas usage in the Warmia and Mazury has an impact on different levels of infrastructural development in its individual parts. This difference is a directly affects the quality of living conditions and opportunities for tourism activities. The causes of varying levels of infrastructural development are: the location is a lot of the bigger cities, state border, the promotion of tourist products and tourist development in rural areas.

The aim of this paper is to present the results of studies on the effects of tourism activities on sustainable rural development and promotion of ecological habits among rural residents. The paper describes the risks associated with tourism activity in rural areas and features of sustainable tourism.

Key words: rural areas, tourism activities, environmental attitudes, threats

WPROWADZENIE

Wyzwaniem dla wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich w Polsce jest obecnie konieczność dostosowywania się wsi i rolnictwa do warunków rynku europejskiego w związku z włączeniem się w struktury Unii Europejskiej. Przeobrażenia gospodarki turystycznej, jakie dokonały się w ostatnich latach w Polsce polegają na podniesieniu jakości i różnorodności świadczonych usług, powstawaniu nowych, innowacyjnych produktów oraz wzroście kompetencji i profesjonalizmu kadry zaangażowanej w obsługę turystów. Dalszy rozwój turystyki na terenach wiejskich w Polsce zależny będzie przede wszystkim od szybkiego rozwoju infrastruktury wiejskiej, jak i rozszerzenia różnorodności usług towarzyszących turystyce na wsi. Jak pokazują przykłady innych krajów Unii Europejskiej turystyka wiejska pełni nie tylko funkcję stymulującą rozwój regionalnej infrastruktury, ale także sprzyja rozwijaniu inicjatyw gospodarczych na wsi. Dlatego rozwój usług turystycznych na obszarach wiejskich w Polsce powinien być zgodny z regionalnymi strategiami rozwoju, ponieważ turystyka nie tylko zwiększa atrakcyjność regionu, ale i skutecznie wpływa na ożywienie gospodarki. Realizacja powyższych celów polskiej polityki rozwoju wsi powinna stanowić jedno z najistotniejszych zadań umożliwiających efektywne przemiany strukturalne obszarów wiejskich [Pałka 2010].

Wspieranie rozwoju regionalnego, zgodnie z założeniami polityki regionalnej prowadzonej przez Unię Europejską ma na celu tworzenie spójności społeczno-ekonomicznej, obejmującej trzy zasadnicze elementy:

- społeczny – odnoszący się do problematyki życia społeczności regionalnej, charakteryzowanej przez poziom wykształcenia, aktywność społeczną, polityczną, poziom bezrobocia itp.,
- ekonomiczny – związany głównie z poziomem PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca, stanem i charakterem gospodarki,
- przestrzenny – związany z charakterem systemu osadniczego, dostępnością komunikacyjną, wykorzystaniem walorów przestrzennych [Potoczek 2003].

Działalność turystyczna na obszarach wiejskich może rozwijać się tylko wtedy, gdy dany obszar charakteryzuje się atrakcyjną, niezniszczoną przyrodą. Dlatego w interesie tych, co chcą rozwijać turystykę na wsi, jest dbanie o przyrodę. Dzięki temu rozwój turystyki pozwala zachować charakter krajobrazu, prowadzi do zróżnicowania gospodarki leśnej oraz poprawy jakości środowiska przyrodniczego. Turystyka dostarcza też środków i motywuje do konserwacji

starej zabudowy i lepszej estetyki nowszych budynków [Lane, Majewski 2001]. W regionach turystycznych widoczne są korzystne zmiany w użytkowaniu ziemi – spadek powierzchni odłogów, zwiększenie się powierzchni lasów [Kurek 1990].

Rozwój obszarów wiejskich jest bardzo często ograniczony czynnikami materialnymi. Podstawową barierą materialną jest niedostosowanie do wymogów ekologicznych i turystycznych infrastruktury gospodarczej na obszarach wiejskich. Szczególnie chodzi tu o zaopatrzenie wsi w czystą wodę, uzbrojenie kanalizacyjne, budowę dróg dojazdowych, telefonizację, uruchomienie punktów handlowych, usługowych, sportowych, a także doprowadzenie do odpowiedniego stanu zabytków czy parków narodowych [Dębniwska, Tkaczuk 1997]. Oprócz przeszkód infrastrukturalnych, silnym czynnikiem hamującym rozwój obszarów wiejskich jest słaba kondycja finansowa polskich rolników, którzy własnymi środkami na ogół nie są w stanie realizować inwestycji. Dlatego też działalność turystyczna rozwijana na wsi może stać się doskonałą kartą przetargową do stworzenia infrastruktury gospodarczej, budowy wodociągów i oczyszczalni ścieków, zagospodarowywania odpadów i tworzenia innowacji ekologicznych. Bez zapewnienia odpowiedniego zaplecza infrastrukturalnego nie można liczyć na rozwój turystyki.

Konieczne jest przeprowadzenie analizy korzyści i kosztów ekonomicznych, ekologicznych i społecznych w odniesieniu do turystyki wiejskiej. Kosztami ekonomicznymi może być: konieczność budowania nowej infrastruktury, wysokie koszty marketingu, zatrudnienie o charakterze sezonowym, duża wrażliwość turystyki na czynniki zewnętrzne, wzrost kosztów utrzymania dla stałych mieszkańców. Kosztami społecznymi może być: pojawienie się konfliktów wynikających z różnych stylów życia, wzrost przestępczości i innych zjawisk patologicznych, przeludnienie, konieczność dzielenia się ważnymi zasobami lokalnymi z turystami, powstanie konkurencji między mieszkańcami, nierównomierny udział mieszkańców w korzyściach wynikających z rozwoju. Koszty ekologiczne to: degradacja środowiska przyrodniczego i kulturowego na skutek nieodpowiednich inwestycji, niewłaściwego funkcjonowania obiektów oraz zbyt dużej liczby turystów i ich zachowań oraz większe zanieczyszczenie środowiska w wyniku wzrostu odpadów, zużycia wody, spalin, hałasu itp. [Lane, Majewski 2001]. Turystyka nie będzie mogła stać się istotnym elementem rozwoju terenów wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego, gdy jakość oferty nie będzie kontrolowana, a informacja o niej nie będzie koordynowana.

Turystyka na obszarach wiejskich bazuje na produktach turystycznych, których jakość zależy przede wszystkim od uwarunkowań wynikających z jego naturalnych predyspozycji. O wyjazdach na wieś decyduje poszukiwanie alternatywy dla warunków codziennego życia, której syntezę stanowi wiejski krajobraz. Zatem w pierwszym rzędzie rozwój tego rodzaju turystyki zależy od zachowania jego środowiska naturalnego w stanie najmniej przekształconym dla obecnych i przyszłych mieszkańców oraz gości. Każda inwestycja przyczyniająca się do poprawy stanu czystości rzek i jezior, a także wszystkie inwestycje

związane z utrzymaniem czystości i dobrego stanu sanitarnego obszarów wiejskich są stymulatorem szybszego rozwoju turystyki zrównoważonej [Batyk 2010].

CEL, ZAKRES I METODYKA BADAŃ

Sporządzono inwentaryzację wszystkich gospodarstw agroturystycznych w województwie warmińsko-mazurskim zarejestrowanych w gminnych ewidencjach obiektów świadczących usługi turystyczne jako kwatery agroturystyczne oraz gospodarstw znajdujących się w katalogu agroturystycznym.

Badania terenowe przeprowadzono w 258 losowo wybranych obiektach prowadzących działalność turystyczną na obszarach wiejskich w województwie warmińsko-mazurskim. Celem badań było określenie wpływu działalności turystycznej na rozwój obszarów wiejskich. Zaprezentowano również zagrożenia związane z prowadzeniem działalności turystycznej oraz cechy turystyki zrównoważonej. Uzyskane wyniki poddano analizie statystycznej i przedstawiono w formie graficznej.

WYNIKI BADAŃ

W gminnych ewidencjach obiektów świadczących usługi turystyczne na terenie województwa warmińsko-mazurskiego, w roku 2010 zarejestrowanych było 971 gospodarstw agroturystycznych. Natomiast, zgodnie z Katalogiem Gospodarstw Agroturystycznych „Warmińsko-Mazurska wieś zaprasza” wydanym przez Warmińsko-Mazurski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Olsztynie na terenie województwa funkcjonuje 701 takich gospodarstw.

Tabela 1. Liczba gospodarstw agroturystycznych w województwie warmińsko-mazurskim
Table 1. Number of agro-tourist farms in the Warmia-Mazury province

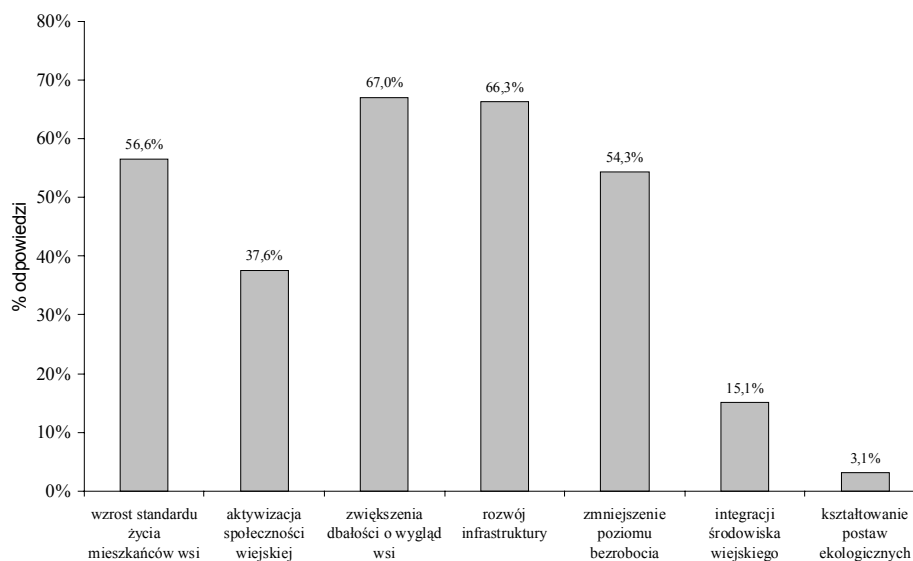
Lp.	Powiat	Liczba gospodarstw zarejestrowanych w ewidencjach gminnych	Liczba gospodarstw znajdujących się w katalogu agroturystycznym
1.	Bartoszycki	21	22
2.	Braniewski	11	8
3.	Działdowski	9	7
4.	Elbląski	29	20
5.	Ełcki	68	33
6.	Giżycki	125	89
7.	Gołdapski	26	15
8.	Iławski	42	30
9.	Kętrzyński	28	17
10.	Lidzbarski	22	18
11.	Mrągowski	123	97
12.	Nidzicki	9	8

Lp.	Powiat	Liczba gospodarstw zarejestrowanych w ewidencjach gminnych	Liczba gospodarstw znajdujących się w katalogu agroturystycznym
13.	Nowomiejski	21	16
14.	Olecki	27	27
15.	Olsztyński	138	95
16.	Ostródzki	79	44
17.	Piski	73	69
18.	Szczygieński	83	55
19.	Węgorzewski	37	31
	Razem	971	701

Źródło: opracowanie własne.
Source: own elaboration.

Ankietowana grupa właścicieli gospodarstw agroturystycznych zróżnicowana była pod względem płci, wieku i wykształcenia. W badanej grupie przewagę stanowiły kobiety (63,6%). Najwięcej osób deklarowało wiek w przedziale 40-60 lat (82,6%) oraz wykształcenie średnie (45,7%).

Wyniki badań wskazują na istotne znaczenie działalności turystycznej na rozwój obszarów wiejskich (rys. 1). Ze względu na szeroki zakres wpływu turystyki na rozwój gospodarczo-społeczny, respondenci mieli możliwość wyboru trzech z siedmiu zaproponowanych odpowiedzi.

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.
Source: own elaboration.

Rysunek 1. Wpływ turystyki na zrównoważony rozwój obszarów wiejskich
Figure 1. Impact of tourism on the sustainable development of rural areas

Wizytówką gospodarstwa agroturystycznego jest porządek w podwórzu i kolorowe kwiaty w przydomowym ogrodzie. Świadomi tego są zarówno kwaterodawcy, jak i pozostali mieszkańcy wsi. Naśladownictwo sąsiadów powoduje, że wsie agroturystyczne zamieniają się w barwne i zadbane miejscowości przyciągające rzesze turystów. Rozwój działalności agroturystycznej spowodował wyższą dbałość o estetykę wsi (67%). Kwaterodawca nie może liczyć na powodzenie przedsięwzięcia, jeśli nie zadba o estetykę swojej zagrody.

Rozwój agroturystyki stwarza konieczność rozszerzenia działalności w wielu dziedzinach, nie tylko na poziomie pojedynczego gospodarstwa ale całej wioski czy gminy. Rozwój turystyki przyczynia się do rozbudowy infrastruktury na obszarach wiejskich (66,3%). W skali jednego gospodarstwa agroturystycznego niezbędny jest odpowiedni standard wypoczynku, a przede wszystkim dostęp do łazienki z bieżącą wodą i kanalizacją. Wymóg posiadania zaplecza sanitarnego dotyczy również pola namiotowego. Rozwój tego rodzaju wypoczynku mobilizuje do inwestycji także w skali całej wioski czy gminy. Najważniejsze z nich to budowa dróg dojazdowych, wodociągów, gazociągów oraz oczyszczalni ścieków.

Ankietowani uznali, iż turystyka na obszarach wiejskich ma duży wpływ na wzrost standardu życia mieszkańców wsi (56,6%). Powstanie nowych miejsc pracy w sferze usług turystycznych i okołoturystycznych zmniejsza poziom bezrobocia w regionie (54,3%). Poszukiwanie dodatkowych źródeł dochodu poza rolnictwem spowodowało, iż ludność wiejska podejmuje nowe wyzwania (37,6%). Działania takie skłaniają mieszkańców do podnoszenia kwalifikacji, współpracy i wymiany doświadczeń, co w istotny sposób podwyższa jakość kapitału ludzkiego i społecznego społeczności wiejskiej.

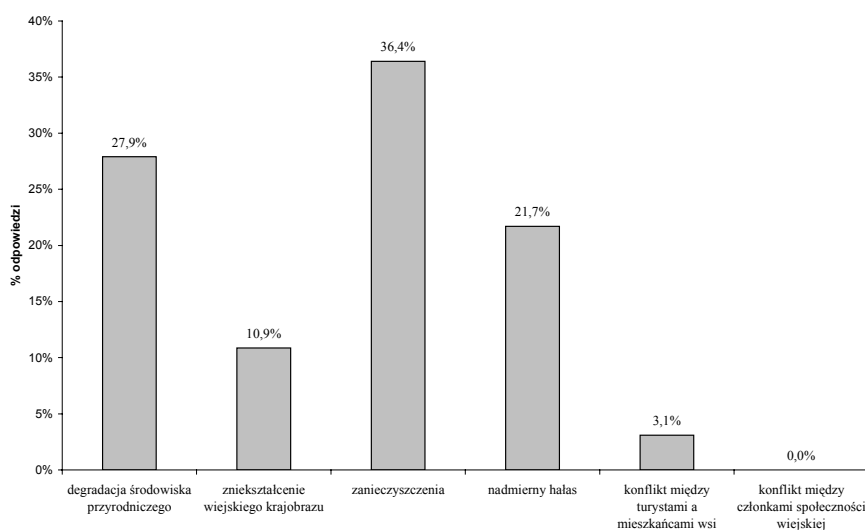
Działalność przynosząca korzyści materialne sprawia osobistą satysfakcję, która motywuje do ciągłego poszukiwania nowych możliwości polepszenia oraz rozszerzenia swojej oferty. Sukcesy osiągnięte przez jednych kwaterodawców mobilizują społeczność wiejską do sąsiedzkiej rywalizacji. Wiąże się to ze zdobywaniem nowych doświadczeń i kwalifikacji. Szanse edukacji społeczeństwa wiejskiego wynikają z kontaktów z gośćmi oraz z konieczności znalezienia swego miejsca w realiach gospodarki rynkowej. Zapraszanie turystów do swojego gospodarstwa, wymiana z nimi poglądów i uwag zmuszają do podnoszenia ogólnego poziomu wiedzy, nauki języków obcych, kontroli zachowania itp. Gospodarze wynajmujący kwatery stykają się z ludźmi przebywającymi na codzień w innym otoczeniu, często inaczej się wyrażającymi, opowiadającymi o przeczytanych książkach czy swoich podróżach. Wzbudza to w słuchaczu ciekawość poznawania czegoś nowego, wymusza na gospodarzach nie tylko grzeczność w stosunku do gości, ale także złagodzenie codziennych obyczajów. Źródłem postępu może być większa wiedza przekazywana w kontaktach interpersonalnych lub też zdobywana samodzielnie. Wzrost standardu życia może nastąpić nie tylko poprzez uzyskiwanie dodatkowego źródła dochodu, ale rów-

niez przez poznawanie zwyczajów gości, nowinek technicznych i technologicznych, a także sposobów spędzania wolnego czasu. Pobudza to w kwaterodawcach i wśród społeczności lokalnej często nieznaną im dotąd potrzeby. Dla jednych będzie to głód wiedzy, chęć poznawania świata, dla innych ważniejsze okażą się potrzeby materialne (lepszy samochód, odnowiony dom z nowym wyposażeniem wnętrza).

Wyniki badań wskazują, że prowadzenie działalności agroturystycznej poszerza kontakty społeczne, daje możliwość integracji środowiska wiejskiego (15,1%). Przyjmowanie turystów i wszechstronna ich obsługa łączy miejscową ludność i pobudza do działania. Rosnąca konkurencja na rynku agroturystycznym wymaga również zintegrowanej działalności całego środowiska wiejskiego w celu promocji swojej oferty i ciągłego podwyższania jakości produktu agroturystycznego.

Niestety mało istotną kwestią w opinii respondentów, okazało się kształtowanie postaw ekologicznych – jedynie 3,1%. Kwaterodawcy nie zdają sobie sprawy z faktu, iż poprawa lub utrzymanie dobrego stanu tego środowiska oraz przeciwdziałanie niepożądanym jego zmianom powinno stanowić zasadniczą przesłankę podejmowania wszelkiego rodzaju działalności turystycznej.

Oprócz korzyści wynikających z prowadzenia działalności turystycznej na obszarach wiejskich, respondenci zwrócili także uwagę na szereg zagrożeń (rys. 2).

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.
Source: own elaboration.

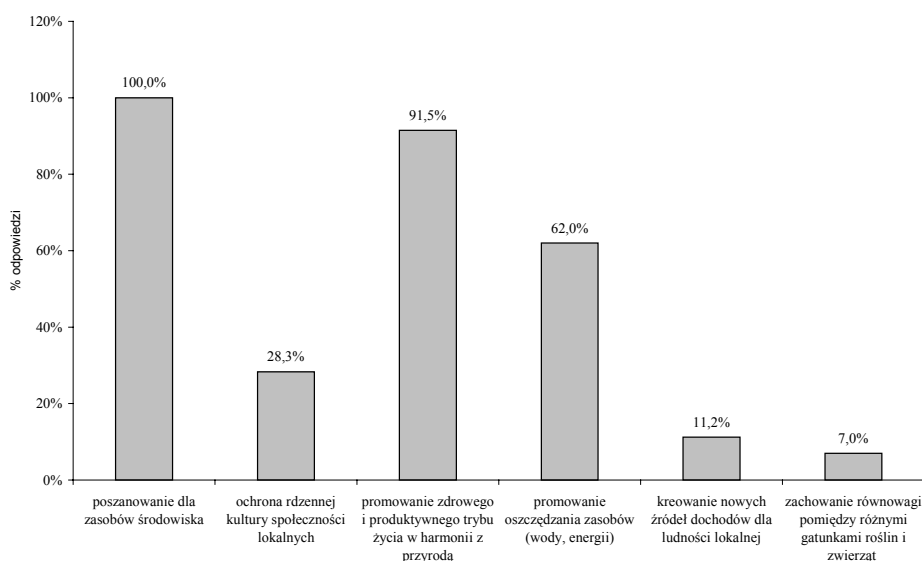
Rysunek 2. Zagrożenia związane z prowadzeniem działalności turystycznej na obszarach wiejskich

Figure 2. Risks associated with the operation of tourism activities in rural areas

Największym problemem w opinii ankietowanych są zanieczyszczenia (36,4%) powstałe w wyniku działalności turystycznej. Często są one wynikiem braku odpowiedniej infrastruktury turystycznej i wyposażenia np. braku koszy na śmieci i toalet, braku punktów odbioru ścieków z pływających jednostek wodnych i przyczep kempingowych.

Do degradacji środowiska przyrodniczego (27,9%) przyczynia się często ruch turystyczny, który powoduje nadmierny hałas (21,7%). Szkody w warmińsko-mazurskim krajobrazie powstają wskutek niewłaściwych form zwiedzania, związanych zazwyczaj z brakiem odpowiedniego przygotowania obiektów dla potrzeb ruchu turystycznego np. brakiem ścieżek i punktów widokowych.

Respondenci uznali, iż działalność turystyczna na obszarach wiejskich spowodowała zniekształcenie wiejskiego krajobrazu (10,9%). Jest to wynikiem niekontrolowanej rozbudowy obiektów turystycznych, niejednokrotnie znajdujących się na terenach najbardziej cennych przyrodniczo i krajobrazowo. Niezwykle brutalną ingerencją w ekosystemy i krajobraz wiejski Warmii i Mazur są elementy infrastruktury typowo turystycznej jak: plaże, duże parkingi czy punkty gastronomiczne.

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.
Source: own elaboration.

Rysunek 3. Cechy turystyki zrównoważonej
Figure 3. Features of sustainable tourism

Nieliczna grupa respondentów zwróciła uwagę na konflikt między turystami a mieszkańcami wsi (3,1%), natomiast konflikt między członkami społeczności wiejskiej wg badanych nie stanowi zagrożenia w działalności turystycznej.

Najważniejsze cechy turystyki zrównoważonej zaprezentowano na rys. 3. Respondenci mieli możliwość wyboru trzech z sześciu zaproponowanych odpowiedzi.

Dla wszystkich respondentów jedną z najważniejszych cech turystyki zrównoważonej było poszanowanie dla zasobów naturalnych. Drugim wyróżnikiem wg opinii ankietowanych okazało się promowanie zdrowego i produktywnego trybu życia w harmonii z przyrodą (91,5%). Dla 62% badanych turystyka zrównoważona wiązała się również z promowaniem oszczędzania zasobów takich jak woda czy energia. Kolejną cechą turystyki zrównoważonej była ochrona rdzennej kultury społeczności lokalnych – 28,3% odpowiedzi. Dużo mniej znaczącymi elementami okazały się: kreowanie nowych źródeł dochodów dla ludności lokalnej (11,2%) i zachowanie równowagi pomiędzy różnymi gatunkami roślin i zwierząt – jedynie 7% odpowiedzi.

PODSUMOWANIE

Turystyka wiejska, w tym agroturystyka może być traktowana jako bodziec ekonomiczny oraz czynnik wpływający w istotnym stopniu na rozwój obszarów wiejskich. Podejmowanie działalności turystycznej może stać się dla wielu indywidualnych gospodarstw rolnych szansą na podniesienie jakości życia mieszkańców wsi. Badania wykazały, że działalność taka może przyczynić się również do rozbudowy infrastruktury, zwiększenia dbałości wiejskiej społeczności o wygląd wsi, kształtowania postaw ekologicznych, zwiększenia poczucia własnej wartości oraz integracji środowiska wiejskiego. Wzrost zainteresowania wypoczynkiem na wsi oraz moda na ekologiczny urlop pozwalają ludziom mieszkającym na wsi inaczej spojrzeć na swoje otoczenie. Wykształciła się świadomość, że życie na wsi w czystym środowisku jest na tyle atrakcyjne, że coraz więcej ludzi gotowych jest na inwestycje, w tym również związane z gospodarką ekologiczną.

Czystość i bogactwo środowiska przyrodniczego są podstawowym atutem województwa warmińsko-mazurskiego oraz stanowią główny motyw przy podejmowaniu decyzji o wyborze miejsca wypoczynku. Jeżeli społeczność wiejska nie będzie należycie odnosiła się do poszanowania środowiska przyrodniczego, może okazać się, że za kilkanaście lat wypoczynek na obszarach wiejskich straci na znaczeniu. Dlatego też postawy ekologiczne mieszkańców wsi powinny przyczyniać się nie tylko do tworzenia odpowiednich warunków do wypoczynku, ale również poprawy warunków życia ludności.

W planowaniu rozwoju turystyki trzeba zdawać sobie sprawę z zagrożeń prowadzących do zanieczyszczeń, nadmiernego hałasu, degradacji środowiska naturalnego czy zniekształcenia wiejskiego krajobrazu. Należy mieć świadomość, że turyści będą odwiedzać dany region tak długo, jak długo zostaną zachowane jego walory przyrodniczo-krajobrazowe.

BIBLIOGRAFIA

- Batyk I.M. *Wybrane aspekty turystyki zrównoważonej w województwie warmińsko-mazurskim*, Infrastruktura i ekologia terenów wiejskich, nr 2, Polska Akademia Nauk Oddział w Krakowie, Komisja Technicznej Infrastruktury Wsi, Kraków 2010, s. 57–64.
- Dębnińska M., Tkaczuk M. *Agroturystyka*, Poltext, Warszawa 1997, 184 ss.
- Kurek W. *Wpływ turystyki na przemiany społeczno ekonomiczne polskich Karpat*, Akademia Rolnicza im. H. Kołłątaja w Krakowie, Kraków 1990.
- Lane B., Majewski J. *Turystyka wiejska i rozwój lokalny*, Fundacja Fundusz Współpracy, Warszawa 2001, s. 13–16.
- Pałka E. *Rola funkcji turystycznej w strukturze funkcjonalnej obszarów wiejskich w Polsce*, Infrastruktura i ekologia terenów wiejskich, nr 2, Polska Akademia Nauk Oddział w Krakowie, Komisja Technicznej Infrastruktury Wsi, Kraków 2010, s. 97–106.
- Potoczek A. *Polityka regionalna i gospodarka przestrzenna*, Agencja Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierowania i Centrum Kształcenia i Doskonalenia Kujawscy, Toruń 2003, 350 ss.

Dr inż. Iwona Michalina Batyk
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Nauki o Żywności
Katedra Towaroznawstwa i Badań Żywności
Pl. Cieszyński 1, 10-726 Olsztyn
tel. 89 524-52-09
e-mail: iwona.batyk@uwm.edu.pl

Recenzent: *Prof. dr hab. Władysława Stola*